

Beheer kan beter voor amfibieën en reptielen

— Edo van Uchelen en Jeroen van Delft, Stichting RAVON

Amfibieën en reptielen (samen wel aangeduid als herpetofauna) leven in het verborgene en zijn vaak lastig waar te nemen. Waarschijnlijk mede daarom wordt bij het natuurbeheer vaak nog onvoldoende rekening gehouden met de herpetofauna. Dit artikel geeft aan waarom dat zou moeten veranderen en hoe dat zou kunnen. Welke eisen stellen amfibieën en reptielen aan hun leefgebied, hoe kunnen beheerders daarmee omgaan en welke maatregelen zijn gunstig voor salamanders, padden, kikkers, hagedissen en slangen?

Alle inheemse soorten amfibieën en reptielen zijn wettelijk beschermd en de meeste staan op de Rode Lijst als kwetsbaar, bedreigd of ernstig bedreigd. De aanwezigheid van (bijzondere) reptielen en amfibieën is dus een indicator voor de kwaliteit van een natuurterrein. Boomkikkers bijvoorbeeld hebben een hoge indicatiewaarde wat betreft landschap en natuurwaardes. Waar ze voorkomen zitten ook vaak dassen, grauwe klauwieren en moeras-sprinkhanen. Voor de herpetofauna zijn dus speciale beheersmaatregelen zinvol. Amfibieën en reptielen zijn bovendien een dankbare doelgroep omdat de meeste soorten snel reageren op gunstige beheersmaatregelen. En niet alleen de herpetofauna profiteert. Het mooie is dat maatregelen die genomen worden voor de

herpetofauna meestal óók gunstig zijn voor de overige fauna, zoals dagvlinders, andere ongewervelden en veel vogelsoorten.

Randen en open plekjes

Wat hebben amfibieën en reptielen nodig? Met andere woorden: hoe herken ik het optimale leefgebied? Is er überhaupt een 'optimaal leefgebied' te beschrijven of stellen de verschillende soorten onvoldoende overeenkomstige eisen om tot zo'n beschrijving te komen? Uit onderzoek is gebleken dat de eisen die vrijwel alle soorten aan hun habitat stellen, zijn samen te vatten als 'rijk aan kleinschalige mozaïeken'. Denk hierbij aan een leefgebied met geschikte voortplantingswateren, veel randen, kleine open plekjes en geleidelijke overgangen van open naar gesloten vegetaties. Een dergelijk habitat heeft veel afwisseling en een hoge structuurvariatie. Optimaal zijn zonnige, geaccidenteerde en halfopen terreinen met verspreide opslag van struiken. De beste habitats vormen (de randen van) onbegrasde heideterreinen met vennen, duinen met verspreide opslag van struiken en duinplassen en 'rommelige' landgoederen met een mozaïek van houtwallen, graslanden, heideterreinen en poelen.

In de praktijk blijken eigenlijk maar heel weinig terreinen echt optimaal te zijn voor de herpetofauna. Binnen een potentieel geschikt leefgebied wordt dan vaak maar een heel klein gedeelte van het terrein gebruikt door amfibieën en reptielen. Als gevolg hiervan zijn de dichtheden van amfibieën en reptielen vaak veel lager dan met goed beheer mogelijk is. De aanwezige populaties zijn klein en dus kwetsbaar-

◀ **Afbeelding 1** Optimaal leefgebied voor amfibieën en reptielen. Gedeelte van Landgoed de Eese in Zuidwest-Drenthe. Afwisseling van struiken, heide, grasland en poelen. Habitat van o.a. kamsalamander, heikikker, poelkikker, adder, ringslang, hazelworm en levendbarende hagedis

(Uit: 'Praktisch natuurbeheer: amfibieën en reptielen').

der voor aantasting van hun leefgebied (zoals verbossing) en catastrofes (langdurige droogte, overstroming, onjuist beheer of brand). Laten we eens nagaan of door middel van het huidige beheer voldoende rekening kan worden gehouden met de eisen die de herpetofauna stelt aan het leefgebied.

Minder begrazen

De huidige beheersmethodes blijken in de praktijk vaak niet optimaal om de juiste habitat voor de herpetofauna te creëren. Veel leefgebieden van amfibieën en reptielen worden beheerd door middel van begrazing. Begrazing is voor de herpetofauna alleen gunstig indien het een bijdrage levert aan het ontstaan van een kleinschalig mozaïek met veel structuurvariatie. Voor de herpetofauna succesvolle begrazingsprojecten zijn te vinden in enkele voedselrijke terreinen en lokaal in de duinen. Op voedselarme heideterreinen, in Nederland het belangrijkste leefgebied van reptielen, zijn de ervaringen met begrazing niet positief. Voor het tegengaan van vergrassing is hier een relatief hoge dichtheid aan grazers nodig. Dit heeft een negatieve invloed op de terreingesteldheid die reptielen nodig hebben. De structuurvariatie neemt af doordat opslag geen kans krijgt

▲ **Afbeelding 2** Door begrazing langs een raster is een 'harde' overgang ontstaan. Rechts van het raster is (onbegraste) structuurrijke heide aanwezig waarin reptielen voorkomen. Links van het raster is het terrein zodanig overbegrast, dat van een structuurrijke vegetatie geen sprake meer is. Hier komen geen reptielen meer voor. (Uit: 'Praktisch natuurbeheer: amfibieën en reptielen').

en heide en pijpenstropollen (te) kort worden afgegrast. Het is opvallend dat de hoogste dichtheden aan reptielen vrijwel altijd worden aangetroffen in niet begraste heideterreinen (soms zelfs net buiten het raster). Ook met oude pitrus en pijpenstro vergraste terreinen zijn zeer waardevol voor de herpetofauna. Soms worden in begraste terreindelen zelfs helemaal geen reptielen meer aangetroffen (zie afbeelding 2).

Met twee eenvoudige maatregelen kan de habitat voor reptielen op heideterreinen met grazers aanzienlijk worden verbeterd:

1. minder begrazen en/of een lagere begrazingsdruk en het beheer aanvullen met (zeer) kleinschalig plaggen (om meer rand te creëren) en terughoudend opslag verwijderen
2. structuurrijke delen van het terrein (waar de meeste reptielen voorkomen) helemaal niet begrazen maar periodiek opslag verwijderen. De inzet van vrijwilligersgroepen kan daarbij heel nuttig zijn.

Behalve begrazing vormen maaien, plaggen, het verwijderen van opslag, schonen en baggeren van poelen en vennen en het vrijzetten van venoevers de gangbare beheersmethoden

▲ **Afbeelding 3** Kamsalamanders reageren gunstig op de aanleg van nieuwe poelen in hun leefgebied. Foto: Edo van Uchelen.

in leefgebieden van amfibieën en reptielen. Voor de (herpeto)fauna is het optimaal als elke ingreep in elk geval voldoet aan de volgende vijf punten:

1. houdt rekening met de (herpeto)fauna, weet vooraf welke soorten in het terrein voorkomen en waar ze zich ophouden;
2. werk altijd gefaseerd, voer nooit alles ineens uit en laat dus tenminste 25 % van het terrein met rust bij maaien, plaggen etcetera;
3. werk kleinschalig, bewerk geen grote oppervlaktes ineens, werk bij voorkeur in smalle banen of mozaïekgewijs, schoon poelen niet ineens;
4. werk niet te netjes af, laat gerust maaisel, takken en plagselhopen achter aan de randen van het terrein;
5. wees extra voorzichtig op kleine geïsoleerde terreinen, begrast hier bij voorkeur niet en voer andere maatregelen zeer terughoudend uit, omdat kleine populaties extra kwetsbaar zijn en geïsoleerde terreinen niet opnieuw kunnen worden gekoloniseerd.

Al met al kan bewust beheer zeker bijdragen tot het herstellen van populaties van bedreigde soorten, niet alleen wat betreft de herpetofauna maar ook voor de andere kleine fauna (vlinders,

Vergassing gunstig

Voor amfibieën en reptielen is het belangrijks dat beheerders hun geschikte habitats leren herkennen. Dat is helemaal niet zo eenvoudig. Het lukt het beste na jarenlange inventarisatie en monitoring van de herpetofauna, en er zijn maar weinig beheerders die daar voldoende tijd voor hebben. Daarom hier een belangrijke tip. Ook terreindelen met oude pitrus- en pijpenstrovegetaties kunnen structuurrijk zijn en een waardevol habitat vormen. Die 'waardeloze' delen zijn dus helemaal niet waardeloos! Oude en overjarige pitrus en pijpenstrovegetaties (waar je nog amper doorheen kunt lopen) zijn bijvoorbeeld in Drenthe het belangrijkste biotoop voor adder, ringslang, levendbarende hagedis, hazelworm, poelkikker en heikikker. Zes bijzondere soorten waarvan er vijf op de Rode Lijst staan. Een beheerder kan hier volstaan met nu en dan een gedeelte van de opslag verwijderen en verder vooral niets doen.

Doe mee aan de workshop!

Stichting RAVON organiseert in elke provincie een workshop 'Praktisch natuurbeheer: amfibieën en reptielen'. Beheerders leren hoe ze bij het (huidige) beheer beter rekening kunnen houden met de herpetofauna én hoe ze hun terrein aantrekkelijker kunnen maken voor deze dieren. De workshop is praktijkgericht, bevat veldbezoeken en biedt de mogelijkheid om, aan de hand van foto's van het eigen terrein, met de workshopleiders en andere beheerders naar oplossingen voor beheerproblemen in relatie tot amfibieën en reptielen te zoeken. Meer informatie over de workshops is te vinden op de website van RAVON: www.ravon.nl

kleine zoogdieren, vogels, sprinkhanen, libellen). Er wordt vaak ingewikkeld gedaan over maatregelen voor bepaalde soorten, maar door kleinschalig en gefaseerd te werken valt al heel veel te winnen! ♦

Meer informatie:

Boek 'Praktisch natuurbeheer: amfibieën en reptielen' (verkrijgbaar bij de KNNV- uitgeverij)

www.ravon.nl

www.life-ambition.com (LIFE-project)

www.minlnv.nl>onderwerpen>soortenbescherming